

TARBIYAVIY ISHLARDA ARTPEDAGOGIKADAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

*Haqqulov Toxir Raxmatovich,
Jizzax davlat pedagogika universiteti.*

Annotatsiya: San'at odamlarni pragmatik maqsadlar chegarasidan tashqariga olib chiqib, insoniyatni hayotga qaytarish, borliqni eng yuksak qadriyatlari orqali haqiqatni o'zlashtirishga yordam beradi. Aynan san'at orqali – shaxsning axloqiga, shuningdek, tafakkur, tasavvur, histuyg'ulari va hissiyotlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatish mumkin. Ushbu maqolada tarbiyaviy ishlarda artpedagogikadan foydalanishning nazariy asoslari haqida so'z borgan va taxlil qilingan.

Kalit so'zlar: san'at, tarbiyaviy ishlar, go'zallikka murojaat qilish, qalbni zabt etish, go'zallikni his qilish, insonning his-tuyg'ulari, o'qitish jarayonlari, badiiy va tarbiyaviy faoliyat, artpedagogika, korreksiya, bilim, ko'nikma va malaka, badiiy did.

FROM ARTPEDAGOGY IN EDUCATIONAL WORK THEORETICAL FOUNDATIONS OF USE

*Haqqulov Tokhir Rakhmatovich,
Jizzakh State Pedagogical University.*

Abstract: Art takes people beyond the limits of pragmatic goals, brings humanity back to life, helps them master the truth through the highest values of existence. It is through art that it is possible to influence the morals of a person, as well as the formation of thinking, imagination, feelings and emotions. This article discusses and analyzes the theoretical foundations of using art pedagogy in educational work.

Key words: art, educational works, appeal to beauty, conquering the heart, feeling beauty, human emotions, teaching processes, artistic and educational activities, art pedagogy, correction, knowledge, skill and competence, artistic taste.

ИЗ АРТПЕДАГОГИКИ В ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

*Хаққулов Тохир Рахматович,
Джизакский государственный педагогический университет.*

Аннотация: Искусство выводит человека за пределы прагматических целей, возвращает человечество к жизни, помогает ему овладеть истиной через высшие ценности существования. Именно через искусство можно воздействовать на нравы человека, а также на формирование мышления, воображения, чувств и эмоций. В данной статье рассматриваются и анализируются теоретические основы использования артпедагогика в воспитательной работе.

Ключевые слова: искусство, воспитательные работы, обращение к красоте, покорение сердца, чувство прекрасного, эмоции человека, процессы обучения, художественно-воспитательная деятельность, артпедагогика, коррекция, знание, умение и компетентность, художественный вкус.

Kirish. Barchamizga ma'lumki, barkamol shaxsni tarbiyalash barcha davrlarda muhim ijtimoiy talablardan biri bo'lib kelgan. Bu talablarni bajarish esa ko'p jihatdan bugungi kunda tahsil olayotgan bo'lajak pedagoglarning tarbiyaviy ishlarni tashkil etish mahoratlariga bog'liqdir. Shuning uchun bo'lajak pedagoglarni tarbiyaviy ish uslubiyotiga doir bo'lgan bilimlar bilan muntazam ravishda tanishtirib borishimiz, bu borada malaka va ko'nikmalarni shakllantirishga alohida e'tibor berishimiz lozim. Tarbiyaviy ishlarga oid bo'lgan tushunchalarning talabalar ongida aks etishi

o'qish jaryonida egallab olishi lozim bo'lgan hamda tizimga solingan bilim, malaka va ko'nikmalarning aniq belgilangan doirasiga bog'liq bo'ladi. Tarbiyaviy ishlarga oid ta'lim jarayonining mohiyati esa - tarixan to'plangan ijtimoiy bilim va tajribani yosh avlodga yetkazish, avlodlar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ma'lum tizim orqali amalga oshirish bo'lib hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili. Zamonaviy sharoitda pedagogika oliy o'quv muassasalarida tarbiyaviy ishlar metodikasi fani doirasida artpedagogikadan foydalanish cheksiz imkoniyatlarga ega bo'lib, u orqali talabalar maxsus ko'nikmalarga ega bo'lishadi. Shuningdek, talabalarda turli xil badiiy vositalari va usullari ta'minlovchi muhim madaniy va ma'rifiy manbalar tarbiyaviy ishlarni olib borish imkoniyatini kengaytiradi. Art-pedagogikaning mazmun-mohiyati oliy ta'lim muassasalari ta'lim va tarbiya jarayonida badiiy faoliyatning turli ko'rinishlari, shuningdek, talabalarining san'at vositalari orqali rivojlanishida, ularda badiiy-madaniy va amaliy bilim, ko'nikmalarni egallashda namoyon bo'ladi. Bu jarayon bir qancha olimlar tomonidan nazariy asoslangan. Talabalarda artpedagogik faoliyat vositalarini o'zlashtirish, ularning malakasini oshirish jarayonida badiiy texnologiyalar amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga doir G.I.Klepikova va O.A.Tomashevskayalar o'zlarining tadqiqot ishlarini olib borishgan. E.V.Taranov art-pedagogikaning tushunchasini zamonaviy yondashuvlar bo'yicha milliy nazariy va amaliy tadqiqotlar asosida bir qancha fundamental yondashuvlarini aniqlagan. Bular:

Artpedagogik bilimlar: ilmiy, tarbiyalovchi, vijdonlilik va faollik, ko'rgazmalilik, muntazamlik va izchillik, mavjudlik, individualilik tamoyillariga asoslanadi. Tarbiyaviy ishlarda artpedagogikadan foydalanish bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda muxim omil hisoblanadi.

Art-pedagogika – bu turli xil toifadagi insonlarga badiiy bilim va ko'nikma beruvchi mutaxassisning kasbiy faoliyati sanaladi. Art-pedagogikaning bunday talqin etilishi xorijiy tadqiqot ishlardan art-terapiya tarjimasidan kelib chiqqan degan qarashlar mavjud. Masalan, L.D.Lebedevaning yozishicha, “art-pedagog bolalarni badiiy tarbiyalash va tasviriy san'at masalalarini hal qiladi. Bu kabi yondashuvlar asosida tarbiyaviy ishlar metodikasida artpedagogikadan foydalanish modelini ishlab chiqishimizda esa S.S. Garmashova, S.A. Tyaglova, M.Quronov, SH.Mustafoyevlar tomonidan yaratilgan o'quv modellarida keltirilgan qoidalar biz uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Pedagogik jarayon va artpedagogik tayyorgarlik vazifalari bo'lajak o'qituvchining malakasini oshirishga qaratilgan. Umumiy sifatida pedagogik jarayonning maqsadi konseptual ravishda ishlab chiqilgan va tuzilgan. Biz o'z izlanishlarimizda bo'lajak o'qituvchilarni ijodiy badiiy va tarbiyaviy ishlarga tayyorlash va ularni ma'nan shakllantirishga qaratganmiz. Tarbiyaviy ishlar metodikasi fanida artpedagogikadan foydalanishning maqsadli komponenti ma'naviy-ma'rifiy qoidalarga asoslanadi. Bloom taksonomiyasi, unga ko'ra talaba ta'lim maqsadlari toifalari:

bilim,
tushunish,
qo'llash,
tahlil qilish,
sintez va baholashni o'rganadi.

Tarbiyaviy ishlarda artpedagogikadan foydalanish uchun biz Bloomning kengaytirilgan taksonomiyasidan keng foydalanish ham maqsadga muvofiq deb bildik. Unga ko'ra art-pedagogikadan tarbiyaviy ishlarda foydalanishda quyidagilarga ahamiyat berish kerak:

1. Idrok. Talabada ma'lumot olish istagining mavjudligi. Masalan, talaba bilim olish majburiyatini anglaydi, boshqalarni diqqat bilan tinglaydi, ijtimoiy faolligini ko'rsatadi.

2. Javob berish. Bu jarayon talabadan ta'lim-tarbiya jarayonida faol ishtirok

etishni anglatadi. Masalan, individual ravishda o'z bilimini sinab ko'rish istagi doimiy ravishda yuqori bo'ladi.

3. Qadriyatli yo'nalish. Bunda talaba demokratik jarayonlarga ishonishini namoyish etadi, bilimning o'rnini yuqori baholaydi.

4. Tashkiliy. Bunda tarbiya jarayoni nazarda tutiladi. Talabalar turli xil qadriy yo'nalishlar asosida axloqiy qadriyatlar tizimiga moslashadi.

5. Targ'ib qilish. Bunda, talabalar o'ziga ishonch, sadoqatni namoyish etadi. Ijtimoiy va psixologik moslashuvchanlik, sog'lom turmush tarzini olib boradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ko'pincha tadqiqotlar jarayonida art-pedagogika korreksion (tuzatish) ish sifatida qaraladi. Art-pedagogikaning predmeti – bu rivojlanishida muammosi bor bo'lgan bolalarga san'at yordamida pedagogik ta'sir etish hisoblanadi. Shuni alohida qayd etishimiz lozimki, art-pedagogikaning korreksion yo'nalishi fan sifatida Rossiyalik olimlar E.A. Medvedeva, I.Yu. Levchenko va b.lar tomonidan “Maxsus ta'limda art-pedagogika va art-terapiya” tadqiqot ishi sifatida o'rganilgan bo'lib, “Art-pedagogika – bu ikki ilmiy bilim (san'at va pedagogika) sintezi sanalib, rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarni san'at orqali rivojlantirish hamda badiiy madaniyat ko'nikmalarini tarkib toptirish”, deyiladi. Tadqiqotlar doirasida nafaqat korreksion balik, rivojlantiruvchi tarbiyaviy ish faoliyatida art-pedagogikadan keng foydalanish maqsadga muvofiq sanaladi. San'at odamlarni pragmatik maqsadlar chegarasidan tashqariga olib chiqib, insoniyatni hayotga qaytarish, borliqni eng yuksak qadriyatlari orqali haqiqatni o'zlashtirishiga yordam beradi. V.A.Suxomlinskiy “O'g'ilga maktublar” da shunday yozadi: “Gimnastika tanani to'g'rilaganidek, san'at ham inson ruhini “to'g'rilaydi”. V. A. Suxomlinskiy “Tarbiya to'g'risida”gi kitobida “... har xil yo'llar bilan ruhning sezgirligini rivojlantirish, vijdonni uyg'otish, ma'naviyatni qo'llab-quvvatlash kerak», deydi. “Bunday tarbiya vositalari orasida, birinchi navbatda, go'zallik bilan tarbiya berish birinchi o'rinda turadi. Aynan, go'zallikka murojaat qilish, qalbni zabt etish, go'zallikni his qilish, insonning his-tuyg'ularini shu qadar yaxshiyadiki, u so'zni qabul qila boshlaydi, demak u tarbiyali bo'la boshlaydi”. Shu sababdan ham biz o'z qarashlarimizda artpedagogikadan foydalanish insonni ijobiy tomonga tarbiyalashning asosi sifatida qarashimiz mumkin.

Tahlil va natijalar

Tarbiyaviy ishlar jarayonida artpedagogik texnologiyalardan samarali foydalanish bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik faoliyatini kreativ tashkil etishda samarali usul sanaladi. Shuni alohida ta'kidlashimiz lozimki, “Art-pedagogika – bu san'atning har xil turlarini shaxs tarbiyasiga integrasiyalashgan holda qo'llashga asoslangan pedagogik texnologiya” hisoblanadi. Ushbu yondashuv zamonaviy san'atning barcha imkoniyatlaridan foydalanishni nazarda tutadi va uni pedagogik jihatdan keng amalga oshirishga imkon yaratadi. An'anaga ko'ra, san'at - bu ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, dunyoni o'ziga xos ma'naviy egallash turi hamda voqelikni badiiy va xayoliy qayta ishlab chiqarish usuli sanaladi. “San'at – shaxsning axloqiga, shuningdek, tafakkur, tasavvur, histuyg'ulari va hissiyotlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim ta'lim vositasi”, ekanligi e'tirof etiladi. P.P.Blonskiy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy va boshqa olimlar esa, “San'at – bu insonni tarbiyalash, rivojlantirish va o'qitishda samarali omil”, deya ta'rif berishadi.

Haqiqatdan ham san'at – shaxsning axloqiga, shuningdek, tafakkur, tasavvur, histuyg'ulari va hissiyotlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatuvchi muhim ta'lim vositasi sanaladi. Bu haqida P.P.Blonskiy, A.S.Makarenko, V.A.Suxomlinskiy va boshqa olimlar shunday deyishadi: “San'at – bu insonni tarbiyalash, rivojlantirish va o'qitishda samarali omil”, deya ta'rif berishadi. San'at insonlarni pragmatik maqsadlar chegarasidan tashqariga olib chiqib, insoniyatni hayotga qaytarish, borliqni eng yuksak qadriyatlari orqali haqiqatni o'zlashtirishiga yordam beradi. Shunga ko'ra biz tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishimizda albatta san'at va pedagogikani bir butunlikda

o'rgatib borishimiz muhim sanaladi.

Ko'rib chiqilayotgan muammo doirasida art-pedagogika oliy ta'lim muassasi talabalarini kasbiy faoliyatga tayyorlashning o'ziga xos xususiyatlarini shakllantirishi bo'yicha quyidagilarni keltirish mumkin:

- ta'lim-tarbiya jarayonida tasviriy san'at vositalaridan keng foydalanish;
- ta'lim jarayonida pedagog va talaba o'rtasidagi muloqotning ustunligi;
- pedagog va talaba hamkorligida badiiy ijodiyot, auditoriya va auditoriyadan tashqari vaqtlardagi turli xil bir-biriga bog'liq mashg'ulotlar (ustaqil ish, mustaqil ta'lim);
- turli mavzularni mohiyatini o'rganishda badiiy adabiyotdan, xalq ogzaki ijodi hamda san'at asarlaridan keng foydalanish;
- bo'lajak o'qituvchilarning kasbga tayyorlash muhitini va ijodiy faoliyatini tashkil etish hamda rag'batlantirish.

Tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayoning samaradorligi, fan mazmunini artpedagogik vositalar yordamida singdirish, tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish madaniyati, kerakli bilim, ko'nikma va malakaga ega bo'lishlari, ijodiy muloqot qobiliyatning shakllanganligiga bog'liqdir. Shuni alohida aytish muhimki, bo'lajak o'qituvchilarni art-pedagogika asosida kasbiy faoliyatga tayyorlashimizda ularda axloqiy immunitetni hosil qilish birinchi vazifalardan sanaladi. Ya'ni, salbiy holatlarga va muammolarga axloqan yondashib, san'at orqali go'zallikni his qilib, turli vaziyatlarga ijodiy yondashib o'z "men"ini shakllantirishlari juda muhimdir.

Xulosa

San'atning tarbiyaviy ta'siri uning shaxsga ijtimoiy-psixologik darajadata'sir etishga bog'liq bo'ladi. V. A. Suxomlinskiy "Tarbiya to'g'risida"gi kitobida "... har xil yo'llar bilan ruhning sezgirligini rivojlantirish, vijdonni uyg'otish, ma'naviyatni qo'llab-quvvatlash kerak», deydi. "Bunday tarbiya vositalari orasida, birinchi navbatda, go'zallik bilan tarbiya berish birinchi o'rinda turadi. Aynan, go'zallikka murojaat qilish, qalbni zabt etish, go'zallikni his qilish, odamning histuyg'ularini shu qadar yaxshiydadiki, u so'zni qabul qila boshlaydi, demak u tarbiyali bo'la boshlaydi" degan edi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlashimiz mumkinki, haqiqatdan ham tarbiyaning eng birinchi vositasi estetik tarbiya sanalib, biz har bir jarayonni go'zal tushunchalar, chiroyli so'zlar bilan tarbiyaviy jarayonga boshlasak, o'ylagan natijalarimizga albatta yetishamiz.

Adabiyotlar.

1. Ilg'or pedagogik texnologiyalar asrsida dars o'tish yo'llari. O'quv uslubiy ishlanmalar to'plami. – T.: TDIU. 2005.

2. Сухомлинский В.А. О воспитании [Электронный ресурс]. URL:<http://pedagogic.ru/books/item/ro0/s00/z0000009/index.html> (дата обращения: 08.12.2013 г.).

3. Клепикова Г.И., Томашевская О.А. Артпедагогика в системе подготовки будущих педагогов // Художественно-эстетическое образование в современных условиях: Материалы заочной конференции, посвященной 45-летию Художественно - графического отделения КГБОУ СПО «Енисейский педагогический колледж», 2013. -С.21-23

4. Ералин К.Е. Изобразительное искусство Казахстана в системе художественно-профессиональной подготовки будущих учителей изобразительного искусства и художественного труда в педагогических институтах: автореф. дис. .... докт. пед. наук.- М., 1992.- 29с.

5. Небесайева Ж.О. Артпедагогический подход в подготовке учителей/ Материалы ХВИ ежегодной международной научно-практической конференции студентов, магистрантов, аспирантов и соискателей «Потенциал молодежи в Евразийской интеграции: - Экономика, Право, Политика».- Випуск